

Karolina Inga Łagocka

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Adam Mickiewicz University in Poznań

Pałac Biskupów Krakowskich w Kielcach – budowla pełna sprzeczności

The Palace of the Kraków Bishops in Kielce – building full of contradictions

Abstrakt

Autorka artykułu przedstawia stan badań nad Pałacem Biskupów Krakowskich w Kielcach. Prezentacja ta stanowi podsumowanie wiadomości dotyczących pałacu zaczerpniętych głównie z inwentarzy i publikacji. W artykule jest mowa o nieścisłościach dotyczących m.in. daty powstania obiektu, głównego architekta, a także tematyki plafonów i zdobień. Podstawową jednak kwestią sporną w historiografii polskiej jest sprawa fundacji pałacu. Analiza stanu badań nad Pałacem Biskupów Krakowskich w Kielcach wykazuje luki, które do dnia dzisiejszego nie zostały dostatecznie zbadane i uzupełnione.

Słowa kluczowe: pałac, Kielce, architektura, Pałac Biskupów Krakowskich, Jakub Zadzik

Abstract

The author of the article describes the state of research on the Palace of the Kraków Bishops in Kielce. This presentation is a summary of information about the palace obtained primarily from inventories and publications. The article discusses inaccuracies concerning, among others, the date of the creation of the building, its main architect, as well as the subject of plafonds and other decorations. However, the most contentious issue in Polish historiography is the question of the palace's foundation. The analysis of the state of research on the Palace of the Kraków Bishops in Kielce shows gaps which to this day have not been sufficiently researched and filled.

Keywords: palace, Kielce, architecture, Palace of Kraków Bishops, Jakub Zadzik

PAŁAC BISKUPÓW KRAKOWSKICH W KIELCACH już od czasów przedwojennych wzbudzał zainteresowanie wśród historyków sztuki ze względu na dużą wartość zarówno kulturalną, jak i artystyczną. Przed wojną pisali o nim między innymi Franciszek Maksymilian Sobieszczański¹, Władysław Łuszczkiewicz² i Roman Plenkiewicz³. Opracowania późniejsze zajmowały się ubocznie historią i architekturą pałacu, głównie skupiając się na tematyce plafonów i zdobień. Wymienić tu należy pracę Mieczysława Skrudlika⁴, recenzję Zygmunta Batowskiego⁵ oraz artykuł Władysława Tomkiewicza⁶. Wyjątek stanowił opis rezydencji w stanie z XVIII wieku dokonany na podstawie inwentarza przez Jana Pazdura⁷. Architekturą budowli interesował się również francuski historyk sztuki Pierre Francastel⁸. W czasach dzisiejszych temat Pałacu Biskupów Krakowskich podejmowali między innymi Mariusz Karpowicz, Janusz Kuczyński, Jakub Lewicki, Michał Sobala oraz Marta Pieniążek-Samek.

Pałac powstał w ideowej i artystycznej symbiozie z dawną kolegiatą, a jednocześnie stał się prawdziwie

DUE TO ITS HIGH CULTURAL AND ARTISTIC value, the Palace of the Kraków Bishops in Kielce aroused interest among art historians since pre-war times. Before the war, this subject was tackled by, among others, Franciszek Maksymilian Sobieszczański¹, Władysław Łuszczkiewicz² and Roman Plenkiewicz³. The later studies were incidentally dealing with history and architecture of the palace, while focusing mainly on the topic of plafonds and decorations. We should mention here the paper written by Mieczysław Skrudlik⁴ as well as Zygmunt Batowski's review⁵ and an article by Władysław Tomkiewicz⁶. An exception was Jan Pazdur's description of the residence in its condition in the 18th century, made on the basis of an inventory⁷. The architecture of the building was also of interest to French art historian, Pierre Francastel⁸. In the present times, the subject of the Palace of the Kraków Bishops has been discussed by, among others, Mariusz Karpowicz, Janusz Kuczyński, Jakub Lewicki, Michał Sobala and Marta Pieniążek-Samek.

otwartą rezydencją wkomponowaną w pejzaż, pomyslaną jako belweder z widokiem na wzgórze Karczówka. Po zachodniej jego stronie był ogród, po północnej teren gospodarczy, od wschodu natomiast znajdował się dziedziniec zajazdowy z bramą od północnego wschodu, zamknięty ogrodzeniem murem z basztą.

Budowla usytuowana została na Wzgórzu Zamkowym, zwanym także Wzgórzem Katedralnym, wzniesieniu o wysokości 280 m n.p.m. stanowiącym boczne ramię Psich Górek, które wchodzi w skład Pasma Kadzielniańskiego. Pasma to przebiega przez południową część Kielc.

Rzut i dyspozycja przestrzenna pałacu są proste. Jest to prawie kwadratowy w planie, dwukondygnacyjny budynek z szerszą fasadą ogrodową, flankowany czterema wieżami, z których dwie od zachodu łączą się bezpośrednio z korpusem, dwie wschodnie zaś wiążą się z nim za pośrednictwem parawanowych ścianek. Elewacje pałacu są bezporządkowe i wykazują symetryczny układ osi okiennych; narożniki korpusu i wież podkreślono boniowaniem w tynku, a poszczególne kondygnacje oddzielono cienkimi gzymsami. Fasada główna jest dziewięciopółowa o układzie trójdzielny. Część środkową zaakcentowano trójarkadową loggią przyziemną, piętra zaś triadą wielkich okien. W ścianach parawanowych znajdują się arkadowe bramy prowadzące na dziedzińce boczne.

Inicjatorem budowli murem był biskup krakowski Jakub Zadzik (1582-1642), nadzór organizacyjny natomiast spoczywał w ręku administratora dóbr biskupich klucza kieleckiego – Stanisława Czechowskiego. Biskup Jakub Zadzik należał do czołowych przedstawicieli magnaterii. Stanowisko kanclerza króla Zygmunta III, liczne misje dyplomatyczne oraz wysokie godności kościelne sprawiły, że był on jedną z bardziej znanych postaci występujących na arenie zarówno życia politycznego, jak i kulturalnego. Mecenat artystyczny biskupa Zadzika, przedstawiciela Kościoła katolickiego, a równocześnie wielkiego feudała i dygnitarza państwowego, ilustrują najlepiej liczne jego fundacje kościelne i świeckie. Podczas wojny polsko-szwedzkiej został 18 listopada 1627 roku na sejmie warszawskim mianowany podkanclerzem, a 10 sierpnia 1628 roku kanclerzem wielkim koronnym. Był znakomitym dyplomata, orientującym się tak w polityce zagranicznej, jak i w kwestiach

The palace was created in conceptual and artistic symbiosis with the former collegiate church, and at the same time it became a truly open mansion integrated into the landscape, conceived as a belvedere with a view on the Karczówka hill. There was a garden on its western side, in the north there was a utility area, and on the eastern side there was the main courtyard with a gate from the north-east, enclosed by a stone wall with a bastion.

The building was located on the Castle Hill, also known as the Cathedral Hill, with an elevation of 280 m above sea level, constituting the side shoulder of the Psie Górki (Dogs' Hills), which make part of the Kadzielniański Hills. This line of hills passes through the southern part of Kielce.

The ground plan and spatial placement of the palace are simple. It is a two-storey building on an almost square plan, with a wider façade on the garden side, flanked with four towers, two of which connect directly to the body of the building from the west, while the two eastern ones are connected with it via screen walls. The palace elevations are irregularly patterned and have a symmetrical arrangement of window axes; corners of the body and towers are highlighted by rustication set in plaster, and the individual storeys are separated by thin cornices. The main façade is made of nine fields, divided into three parts. The middle part was accentuated by a ground-floor loggia with three arches, while the upper storey with a triad of large windows. In the screen walls there are arcaded gates leading to the side courtyards.

The initiator of the brick building was bishop of Kraków, Jakub Zadzik (1582-1642), while Stanisław Czechowski, the administrator of the Kielce bishops' estates, was in charge of the organizational supervision. Bishop Jakub Zadzik was one of the leading representatives of the aristocracy. The position of the chancellor of King Sigismund III Vasa, numerous diplomatic missions and high ranking titles in church hierarchy made him one of the best-known figures in the arena of both political and cultural life. The artistic patronage of Bishop Zadzik, as representative of the Catholic Church and at the same time a great feudal and state dignitary, is illustrated best by his numerous church and secular foundations. On November 18, 1627, during the Polish-Swedish War, he was appointed Sub-Chancellor at the Warsaw Sejm,

polityki wewnętrznej. W 1629 roku stał na czele delegacji negocjującej rozejm ze Szwecją, a w roku 1632 brał udział w elekcji Władysława IV oraz w jego koronacji. Jako pełnomocnik królewski negocjował i podpisał w 1634 roku pokój polanowski z Rosją. W związku z nominacją na biskupstwo krakowskie 29 listopada 1635 roku złożył urząd kanclerski.

Kielecka rezydencja została zbudowana na gruntach stanowiących własność biskupów krakowskich, w miejscu dawnego drewnianego dworu biskupa Piotra Tomickiego. Inwentarze pałacu z wieku XVIII określają datę budowy jako *circa annum 1637*⁹. Pierwsza wzmianka archiwalna w aktach kapituły krakowskiej pochodzi z października 1637 roku i dowodzi rozpoczęcia prac przy pałacu. W roku 1683 Jakub Zadzik nadał dożywotni przywilej Kasprowi Hermanowi, kamieniarzowi zatrudnionemu przy budowie pałacu. W październiku 1641 roku budowla była już wzniesiona, przeprowadzono jedynie prace w najbliższym otoczeniu, poszerzając ogród bądź też dziedzińiec pałacowy.

1. Pałac kielecki od strony ogrodu włoskiego. Fot. ze strony internetowej Muzeum Narodowego w Kielcach, <https://mnki.pl> [data pobrania: 15.12.2017]

1. The Kielce Palace from the side of the Italian garden. Photo from the website of the National Museum in Kielce, <https://mnki.pl> [date of download: December 15, 2017]

and on August 10, 1628, he became the Chancellor of Poland. He was an excellent diplomat, well-versed in both foreign policy and issues of internal policy. In 1629, he headed the delegation negotiating the truce with Sweden, and in 1632 he took part in the election of Władysław IV Vasa and in his coronation. In 1634, as the royal plenipotentiary he negotiated and signed the Polyanovka peace treaty with Russia. After being appointed as the Bishop of Kraków on November 29, 1635, he resigned as Chancellor of Poland.

The Kielce residence was built on land owned by the bishops of Kraków, in the place of the former wooden court of Bishop Piotr Tomicki. The 18th century inventories of the palace specify the date of construction as *circa annum 1637*⁹. The first archival record in the acts of the Kraków chapter dates back to October 1637, and informs on commencement of construction of the palace. In 1683, Jakub Zadzik granted a life-long privilege to Kasper Hermann, a stonemason employed at the construction of the palace. In October 1641, the building was already erected, only the works in the immediate vicinity, aimed at expanding the garden or the palace courtyard, were still carried out.

According to the findings of Nina Miks, Janusz Kuczyński, Jan Leszek Adamczyk and Jakub Lewicki, the palace was erected in 1637-1641. According to

Według ustaleń Niny Miks, Janusza Kuczyńskiego, Jana Leszka Adamczyka oraz Jakuba Lewickiego pałac wzniesiono w latach 1637-1641. Według Jana Leszka Adamczyka pierwsza wzmianka źródłowa dotycząca budowy pałacu pochodzi z 1637 roku, natomiast w dokumencie z 1641 roku po raz pierwszy mówi się już o nowo zbudowanej rezydencji. Prace wykończeniowe mogły trwać i po 1641 roku, do roku 1644. Budowla została w całości wzniesiona według szczegółowego planu fundatora, o czym informuje tekst inskrypcji łacińskiej wyrytej na marmurowej tablicy, która znajduje się obecnie w katedrze w Kielcach. Jakub Zadzik jednak nie zdążył w rezydencji zamieszkać.

Świętokrzyskie dobra stołowe diecezji krakowskiej stanowiły własność biskupów, w części należały do kapituły krakowskiej. Dobra stołowe, w skład których wchodziły Kielce, podzielone zostały na mniejsze jednostki administracyjne zwane kluczami. Klucze świętokrzyskie stanowiły prawie jedną trzecią ogółu dóbr biskupich, toteż biskupi chętnie tutaj przebywali. W XVI wieku rozwinął się w okolicach Kielc ośrodek przemysłu metalurgicznego i górniczego, przynoszący biskupom ogromny dochód.

Według Jakuba Lewickiego o wyborze Kielc jako miejsca budowy pałacu nie zadecydowało dogodne położenie w pobliżu drogi między Krakowem a Warszawą, ponieważ podobny warunek spełniały biskupie zamki w Bodzentynie i w Iłży. Podobne stanowisko prezentuje Jan Leszek Adamczyk. Jakub Lewicki stara się uzasadnić, że decydującą rolę w wyborze Kielc odegrały podszepty Stanisława Czechowskiego. Przemysłanego szczegółowo programu ideowego pałacu nie można było zrealizować poprzez

Jan Leszek Adamczyk, the first record referring to the construction of the palace comes from 1637, while the newly built residence is mentioned for the first time in the document dating back to 1641. The finishing works could have continued after 1641, until 1644. The whole building was erected according to the detailed plan of the founder, as indicated in the text of the Latin inscription engraved on the marble plaque, which is now placed in the Kielce cathedral. Jakub Zadzik, however, died before the palace came to be fully habitable.

The Świętokrzyskie estates of the Kraków diocese were owned by the bishops, and in part they belonged to the Kraków chapter. These estates, which included Kielce, were divided into smaller administrative units called keys. The Świętokrzyskie Keys constituted almost one-third of all episcopal estates, so the bishops gladly stayed there. In the 16th century, a centre of the metallurgical and mining industry developed near Kielce, bringing huge revenue to the bishops.

According to Jakub Lewicki, the choice of Kielce as a place for the construction of the palace did not result from the convenient location near the road between Kraków and Warsaw, because this condition was met by the bishops' castles in Bodzentyn and Iłża. Jan Leszek Adamczyk presents a similar opinion. Jakub Lewicki tries to prove that Stanisław Czechowski's prompting played a decisive role in choosing Kielce. The conceptual programme of the palace, with every detail well thought out, could not be implemented through the reconstruction of one of the bishop's castles. This required the construction of a new residence, and Kielce, as the centre of a vast estate, was perfectly suited for this purpose. In case of low revenue from one property, the bishop could use

2. Pałac kielecki, początek XX w. Pocztówka ze strony internetowej Muzeum Narodowego w Kielcach, <https://mnki.pl> [data pobrania: 15.12.2017]

2. The Kielce Palace at the beginning of the 20th century. A postcard from the website of the National Museum in Kielce, <https://mnki.pl> [date of download: December 15, 2017]

3. Rzut piętra i parteru pałacu kieleckiego na starym planie. Archiwum Państwowe w Kielcach

3. Upper floor and ground floor plan of the Kielce Palace in the old plan. State Archives in Kielce

przebudowę jednego z biskupich zamków. Wymagało to wzniesienia nowej rezydencji, do tego zaś Kielce doskonale się nadawały jako centrum rozległej włości. W razie niskich dochodów z jednej posiadłości biskup mógł sięgnąć po środki, jakie napływały z innych. Nie należy zatem upatrywać kieleckiej genezy pałacu głównie w czynnikach finansowych bądź w inspiracji zarządcy dóbr, jak również we wskazywanym niekiedy dogodnym położeniu Kielc.

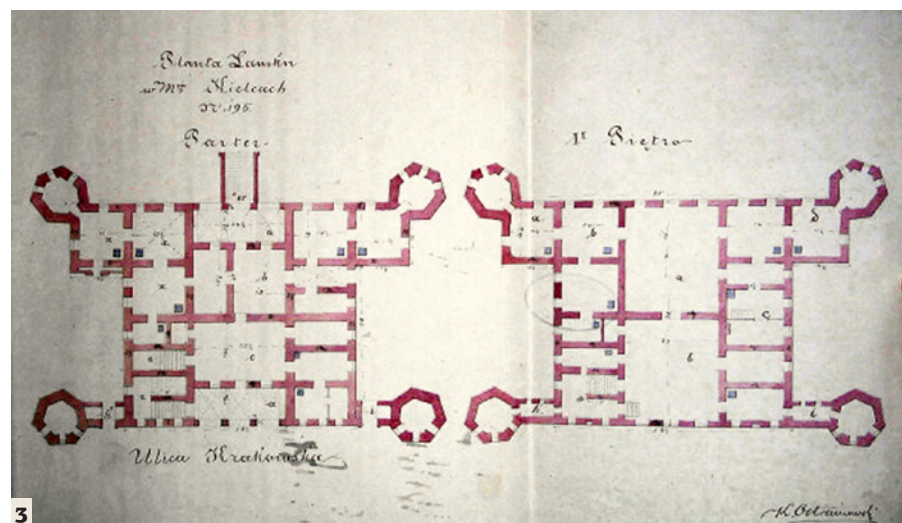
Nina Miks twierdzi, że niepodważalnym autorem pałacu biskupiego w Kielcach jest Tomasz Poncino. Żelaznym argumentem na potwierdzenie jego autorstwa ma być zestawienie ze sobą dwóch faktów, a mianowicie przywileju biskupiego dla architekta z roku 1641 z taką samą jak w Kielcach formą portalu bramki przy kolegiacie w Łowiczu. Jak wiadomo, przebudowa tejże kolegiaty jest archiwalnie stwierdzonym dziełem Tomasza Poncino. Według Niny Miks zarówno w Kielcach, jak i w Łowiczu powtarzają się te same, indywidualne formy, można więc wnioskować, że obie budowle projektowała ta sama osoba. Tymczasem jednak Jakub Lewicki uznał ostatnio bramę łowicką za produkt wieku XIX i wobec tego doszedł do wniosku, że brakuje podstaw, aby uznać Tomasza Poncino za twórcę pałacu kieleckiego.

Józef Lepiarczyk dowodzi natomiast, że autor rezydencji biskupów krakowskich w Kielcach znał dobrze architekturę polską, jednak nie sposób podać dzieła, które można uznać za pierwowzór tejże rezydencji. Twierdzi, że architektem nie może być Tomasz Poncino, ponieważ występuje on jedynie jako przedsiębiorca budowlany, gmachy przez niego stawiane różnią się stylistycznie między sobą, żaden zaś nie ma takich cech charakterystycznych, jak pałac kielecki. Józef Lepiarczyk proponuje, by twórców rezydencji szukać raczej wśród architektów włoskich działających w Warszawie.

Jolanta Putkowska dowodzi, że bardzo podobne rozwiązanie architektoniczne głównej fasady zachodniej można znaleźć w pałacu Kazimierzowskim w Warszawie, którego projektantem był Matteo Castello¹⁰, tym samym więc przypisuje pałac kielecki

funds that came from others. One should not, therefore, explain the origin of Kielce palace mainly by financial factors or by the inspiration of the property manager, neither by the sometimes indicated convenient location of Kielce.

Nina Miks claims that the unquestionable author of the bishops' palace in Kielce is Tomasz Poncino. The decisive argument confirming this authorship is based on juxtaposition of two facts, namely the bishop's privilege granted to the architect in 1641, and the same form of portal gate at the collegiate church in

Łowicz as in Kielce. As it is known, the reconstruction of this collegiate church is the work of Tomasz Poncino, as proven by archival materials. According to Nina Miks, both in Kielce and in Łowicz the same individual forms are repeated, therefore it can be concluded that both buildings were designed by the same person. Yet, Jakub Lewicki recently assumed that the gate in Łowicz was a product of the 19th century and thus came to the conclusion that there are no grounds to consider Tomasz Poncino as the creator of the Kielce palace.

Józef Lepiarczyk argues, however, that the author of the Kielce residence of the bishops of Kraków knew Polish architecture well, but it is impossible to indicate a work that can be considered as the prototype of this building. He claims that the architect cannot be Tomasz Poncino, because he appears only as a construction entrepreneur, the buildings he constructed differ stylistically from each other, and none of them bear the characteristic features of the palace in Kielce. Józef Lepiarczyk proposes that the designers of the

temu właśnie architektowi. Podobną tezę przedstawia Mariusz Karpowicz. Zwraca on uwagę na szczególnie rozwiązanie wschodniej fasady frontowej, gdzie wieże zostały odstawione od korpusu budowli i połączone z nim jedynie parawanowymi murkami, w których wycięto otwory bramne prowadzące na małe wewnętrzne dziedzińczyki i umieszczono portale. Takiego rozwiązania architektonicznego nie ma najprawdopodobniej na terenie całej Rzeczypospolitej. Mariusz Karpowicz jest zdania, że kształt wież, ich narys, loggia arkadowa w przyziemiu oraz trzy wielkie okna nad loggią stanowią oczywiste nawiązanie do Ujazdowa. Uznaje zatem, że dawna siedziba biskupów krakowskich stanowi połączenie dwóch warszawskich,

bardzo prestiżowych królewskich rezydencji – Zamku Ujazdowskiego oraz Pałacu Kazimierzowskiego. Badacz wyraża pogląd, że mimo widocznych nawiązań do królewskich wzorców pałac w Kielcach nie jest jednak dziełem żadnego rzymskiego architekta. Decydujące znaczenie dla takiego stwierdzenia ma bardzo charakterystyczny detal lombardzki oraz pewne zasadnicze dyspozycje odbiegające od barokowych standardów. Również Władysław Tatarkiewicz wskazuje na powiązanie kieleckiej budowli z Zamkiem Ujazdowskim¹⁴.

Władysław Tomkiewicz natomiast przypisuje architekturę pałacu kieleckiego Giovanniemu Trevanowi. Skupia się na charakterystyce malowideł plafonowych przedstawiających ówczesne wydarzenia. Są to trzy plafony, z których każdy zawiera jedno malowidło centralne otoczone czterema niewielkimi obrazami narożnikowymi. Wszystkie malowane na płótnie, oprawione w złożone ramy i przytwierdzone do sufitów. Władysław Tomkiewicz, posługując się opisem inwentaryzacyjnym sporządzonym przez Tadeusza Przytkowskiego, opisuje plafon pierwszy. Według niego postać przedstawiona na malowidle to król Władysław IV stojący pod baldachimem i przyjmujący w otoczeniu dostojników polskich jakieś poselstwo zagraniczne. Badacz neguje tezę Romana Plenkiewicza, którą również powielił Tadeusz

palace should be looked for among Italian architects working in Warsaw.

Jolanta Putkowska asserts that a very similar architectural solution of the main western façade can be seen in the Kazimierzowski Palace in Warsaw, whose designer was Matteo Castello¹⁰, thus she concludes that the Kielce palace was designed by this architect. Mariusz Karpowicz presents a similar thesis. He draws attention to the unique solution of the eastern frontal façade, where the towers have been separated from the body of the building and connected with it only by screen walls, in which gate openings leading to small inner courtyards were made, fitted with portals. Such an architectural solution is probably the only one in the entire Polish-Lith-

uanian Commonwealth. Mariusz Karpowicz was of the opinion that the shape of the towers, their outline, the arcaded loggia at the ground level and three large windows above the loggia constituted an obvious reference to Ujazdów. Therefore, he inferred that the former seat of the Kraków bishops is a combination of two very prestigious royal residences in Warsaw – the Ujazdowski Castle and the Kazimierzowski Palace. The researcher expressed the opinion that despite visible references to the royal prototypes, the palace in Kielce was not the work of any Roman architect. Of decisive importance for such an assertion was a very characteristic Lombard detail and some

Przypkowski, iż obraz przedstawia posłuchanie Władysława IV dane posłom szwedzkim w dniu 5 sierpnia 1635 roku w Grudziądzu. Uważa, że na plafonie zostały przedstawione dwa znacznie bardziej doniosłe wydarzenia: zawarcie traktatu sztumdorfskiego między Polską a Szwecją w dniu 12 września 1635 roku oraz przyjęcie przez króla delegatów w Kwidzynie w dniu 15 września 1635 roku.

Drugi plafon również budzi wiele kontrowersji. Składa się z wielkiej kompozycji centralnej w kształcie czteroliścia i malowideł narożnikowych. Opis inwentaryzacyjny z ubiegłego stulecia stwierdza, że obraz jest bardzo szerny i mało czytelny, a przedstawia pożar Moskwy w roku 1612 oraz śmierć bratanka biskupa Jakuba Zadzik. Franciszek Sobieszczański uważa, że plafon przedstawia naradę, „widać bowiem osoby, przez połowę w polskim, przez połowę w cudzoziemskim ubiorze, siedzące przy

basic inclinations deviating from Baroque standards. Władysław Tatarkiewicz also pointed out similarities linking the building in Kielce with the Ujazdowski Castle¹¹.

Władysław Tomkiewicz, on the other hand, ascribes the architecture of the Kielce palace to Giovanni Treván. He focused on the characteristic plafond paintings depicting events of the times. There are three plafonds, each of which features one central picture surrounded by four small corner pictures. They are all painted on canvas, set in gilded frames and fixed to the ceilings. Władysław Tomkiewicz, using the inventory description prepared by Tadeusz Przypkowski, described the first plafond. According to him, the figure depicted in the painting is King Władysław IV who is standing under a canopy and, surrounded by Polish dignitaries, encounters some foreign legation. The researcher rejected the thesis of Roman Pleniewicz, which was also repeated by Tadeusz Przypkowski, that the painting depicts the hearing granted by Władysław IV to the Swedish envoys, in Grudziądz on August 5, 1635. Tomkiewicz thought that two much more important events were presented on the plafond: the signing of the Treaty of Szumdorf between Poland and Sweden on September 12, 1635, and King's reception of delegates in Kwidzyn on September 15, 1635.

4. Wizerunek Jakuba Zadzika na fragmencie plafonu *Sąd Ostateczny*. Źródło: Wikipedia, fot. Arianus

4. The image of Jakub Zadzik on a fragment of the plafond *The Final Judgment*. Source: Wikipedia, photo Arianus

5. Brama Prymasowska w Łowiczu. Fot. Z. Kryściak

5. The Primate's Gate in Łowicz. Photo Z. Kryściak

6. Pałac Kazimierzowski w Warszawie. Źródło: Wikipedia, fot. DocentX

6. The Kazimierz Palace in Warsaw. Source: Wikipedia, photo DocentX

stole, jak gdyby układaniem pokoju zajęte”. Przyпуска, że przedstawiona scena obrazuje zawarcie traktatu wiazemskiego, co potwierdza inwentarz z roku 1668. Z tą opinią zgadzają się także inni historycy sztuki, między innymi Mieczysław Skrudlik i Feliks Kopera. Tymczasem Władysław Łuszczkiewicz widzi na tym plafonie pożar Moskwy, dodając, że inwentarz wskazuje tu *excidium Troiae*, jednak miało to miejsce już w roku 1897, czyli po przeprowadzonych pracach konserwatorskich. Tego samego zdania jest również Roman Plenkiewicz. Także Jan Adamczyk dopatruje się w malowidle pożaru Ławry Troickiej pod Moskwą podczas wojny w 1612 roku.

Tradycja kielecka przypisuje wszystkie malowidła Tomaszowi Dolabelli. Hipotezie tej wtóruje Mieczysław Skrudlik. Zygmunt Batowski nie neguje tych założeń, jednak bardziej skłania się ku twierdzeniu, że plafony są wykonane przez uczniów Dolabelli. Władysław Tomkiewicz natomiast odnosi wrażenie, że obrazy nie są autorstwa jednej osoby, na co podaje w swej pracy liczne przykłady. Zarówno Roman Plenkiewicz, jak i Tadeusz Przykowski odczytują malowidło jako wkroczenie Żołkiewskiego do Moskwy, jednak Władysław Tomkiewicz widzi tylko otoczone murami, oblegane przez nieprzyjaciela miasto. Uważa, że teza Romana Plenkiewicza i Tadeusza Przykowskiego stanowi interpretacyjne nadużycie, jednak sam przyznaje, że nie potrafi umiejscowić sceny. Twierdzi, iż nie jest to obraz ani włoskiego, ani polskiego artysty. Stanowi to według niego

The second plafond also raises a lot of controversy. It is made of a large central composition in the shape of a quatrefoil, and corner paintings. The inventory description from the last century states that the picture is much blackened and quite unreadable, and it depicts the fire of Moscow in 1612 and the death of the nephew of Bishop Jakub Zadzik. Franciszek Sobieszczański was of the view that the plafond depicts a council, ‘you can see people, half of them in Polish, half in foreign clothes, sitting at the table, as if engaged in arranging a peace treaty’. He assumed that the presented scene illustrates the conclusion of the Wiazem Treaty,

which is confirmed in the inventory from 1668. Other art historians, including Mieczysław Skrudlik and Feliks Kopera, also agreed with this opinion. However, Władysław Łuszczkiewicz perceived the fire of Moscow on this ceiling, adding that the inventory saw there the *excidium Troiae*, but this was already in 1897, that is after the conservation work. Roman Plenkiewicz was of the same opinion. Also Jan Adamczyk saw in the painting the fire of the Trinity Lavra near Moscow during the war in 1612.

According to Kielce tradition, all paintings are the works of Tomasz Dolabella. This hypothesis is echoed by Mieczysław Skrudlik. Zygmunt Batowski did not negate these assumptions but was more inclined towards the proposition that the plafonds were made by Dolabella’s students. Władysław Tomkiewicz,

7. Pałac kielecki, widok z boku. Fot. ze strony internetowej Muzeum Narodowego w Kielcach, <https://mnki.pl> [data pobrania: 15.12.2017]

7. The Kielce Palace, side view. Photo from the website of the National Museum in Kielce, <https://mnki.pl> [date of download: December 15, 2017]

8. Pałac kielecki, detale architektoniczne od strony ogrodu włoskiego. Fot. ze strony internetowej Muzeum Narodowego w Kielcach, <https://mnki.pl> [data pobrania: 15.12.2017]

8. The Kielce Palace, architectural details from the side of the Italian garden. Photo from the website of the National Museum in Kielce, <https://mnki.pl> [date of download: December 15, 2017]

9. Pałac kielecki, strona zachodnia. Fot. ze strony internetowej Muzeum Narodowego w Kielcach, <https://mnki.pl> [data pobrania: 15.12.2017]

9. The Kielce Palace, western side. Photo from the website of the National Museum in Kielce, <https://mnki.pl> [date of download: December 15, 2017]

potwierdzenie, że w warsztacie Tomasza Dolabelli pracował przynajmniej jeden Holender lub Flamand.

Władysław Tomkiewicz oraz Władysław Łuszczkiewicz są zdania, że omawiane powyżej malowidła warte są osobnej monografii. Władysław Łuszczkiewicz twierdzi, że z powodu braku właściwego sprzętu oraz oświetlenia nie był w stanie wykonać odpowiednich fotografii malowideł. Mieczysław Skrudlik kilkanaście lat po Władysławie Łuszczkiewiczu pisze, że jeden z obrazów jest w stanie opłakanym, płótno podarło się, farby szczeniały, poodpadały, a z drugiego pozostały zaledwie szczątki. Władysław Tom-

8

kiewicz przyjmuje, że Mieczysław Skrudlik nie znał oryginałów kieleckich i opierał się wyłącznie na materiałach Sobieszczańskiego.

W 1861 roku plafony kieleckie poddane zostały konserwacji, w związku z czym mogły się one wydawać Władysławowi Łuszczkiewiczowi wspaniałe. Natomiast w okresie międzywojennym po przeprowadzeniu ponownej konserwacji nie widać już było żadnych niedoskonałości.

Nina Miks przedstawia problematykę klasyfikacji Pałacu Biskupów Krakowskich w Kielcach. Niezbyt precyzyjnie używane pojęcia „zamek” i „pałac” dotyczą większości budowli magnackich z I. połowy XVII wieku. Omawiany tu obiekt częściej w literaturze nazywano zamkiem niż pałacem. Badaczka uważa, że – biorąc pod uwagę bryłę pałacu i przeznaczenie poszczególnych pomieszczeń wnętrza – należy budowlę traktować jako pałac reprezentacyjny. Dawne elementy obronne zatraciły bowiem swoją pierwotną funkcję i zostały przekształcone w elementy *stricte* mieszkalne i dekoracyjne. Nina Miks zalicza rezydencję do

9

on the other hand, thought that the pictures were not created by one painter. He provided numerous examples in his paper in support of this opinion. Both Roman Pleniewicz and Tadeusz Przytkowski saw in the painting Żółkiewski's entry into Moscow, but for Władysław Tomkiewicz it depicted only the walled city under siege. He believed that the thesis of Roman Pleniewicz and Tadeusz Przytkowski was an interpretive error, but he himself admitted that he could not localize the scene. He claimed that this painting was neither made by an Italian nor by a Polish artist. According to him, this confirmed that at least one Dutch or Flemish painter worked in the studio of Tomasz Dolabella.

Władysław Tomkiewicz and Władysław Łuszczkiewicz were of the opinion that the paintings discussed above deserved a separate monograph. Władysław Łuszczkiewicz claimed that due to the lack of proper equipment and lighting, he was unable to take good enough photos of the paintings. Mieczysław Skrudlik, a dozen or so years after Władysław Łuszczkiewicz, wrote that one of the paintings was in a deplorable state, the canvas was torn, the paints have blackened, cracked and peeled off, and from the other only residues have remained. Władysław Tomkiewicz assumed that Mieczysław Skrudlik did not know the Kielce originals and relied solely on Sobieszczański's materials.

In 1861, the Kielce plafonds were subjected to restoration, and as a result, they may have seemed wonderful to Władysław Łuszczkiewicz. In any case, after the second restoration conducted in the interwar period, no imperfections were visible.

grupy *palazzo in fortezza*, to jest budowli otoczonych fortyfikacjami, ale przez nie niebronionych. Też tę również potwierdza inwentarz z 1645 roku, w którym nieznanemu autorowi pisze: „Zamek kosztem JMści Księdza Jakuba Zadzika Biskupa Krakowskiego zmurowany, w którym pałac przystoynie wystawiony y zawarty przy którym na rogach wież cztery”¹². Także Jan Adamczyk nazywa pałac kielecki *palazzo in fortezza*: „[...] i pałac kielecki zbliża się do tego typu rezydencji”¹³.

Nina Miks upatruje genezy kompozycji bryły budynku i układu w formie dworu polskiego. Punkt wyjściowy stanowią dwory z dwoma lub czterema alkierzami, które kryją w sobie tradycje zamczków obronnych. Badaczka posługuje się przykładem XV-wiecznego zamczku w Dębnie¹⁴ oraz późniejszego dworu w Szymbarku¹⁵. Porównuje także układ środkowej części pałacu kieleckiego z wzniesionym około roku 1624 renesansowym dworem w Czemiernikach, zwracając między innymi uwagę na analogiczne połączenie loggii z sienią. Jako przykłady wymienia również zamek w Szydłowcu oraz wcześniej wspomniany przez Mariusza Karpowicza Zamek Ujazdowski. Cechą odrębną pałacu kieleckiego jednak jest to, że ma on nie tylko reprezentacyjną loggię wejściową, ale i widokową loggię ogrodową.

Józef Lepiarczyk zajął się problemem przenikania się wertykalizmu z horyzontalizmem. Otwory

Nina Miks presented the problems of classification of the Palace of the Kraków Bishops in Kielce. Not very precisely used terms ‘castle’ and ‘palace’ refer to the majority of aristocratic mansions from the first half of the 17th century. The object under discussion was more often referred to in the literature as a castle than a palace. The researcher thought that – considering the body of the palace and the purpose of individual interior premises – the building should be treated as a representative palace. The old defensive elements lost their original function and were transformed into *strict* residential and decorative parts. Nina Miks includes the residency in the *palazzo in fortezza* group, i.e. buildings surrounded by forti-

fications which were not used for defensive purposes. This thesis is also confirmed by the inventory dating back to 1645, in which the unknown author writes as follows: ‘The castle walled at the Father Jakub Zadzik expense, and inside a palace handsomely outfitted and contained, with four towers at its corners’¹². Jan Adamczyk also called the Kielce palace *palazzo in fortezza*: ‘...and the Kielce palace approaches this type of residence’¹³.

Nina Miks thought that the origins of the composition of the building’s body and its layout derived from the form of a Polish court. The starting point were mansions with two or four alcoves that kept the traditions of small defensive castles. The researcher used the example of a 15th century castle in Dębno¹⁴ and the later manor in Szymbark¹⁵. She also compared

wejściowe, otwory okienne oraz podziały gzymsowe układają się w trzech strefach poziomych, tj. przyziemia, pierwszego piętra i górnej kondygnacji wież oraz lukarn dachowych. Ciągi te zrytmizowane są w układzie pionowym w pięć triad w obu głównych kondygnacjach. Rytmiczny układ otworów fasady pałacu znajduje przedłużenie w elewacjach wież, których trzy boki są widoczne równocześnie. Analogicznie zatem jak w fasadzie, i tu pojawia się triada okien, tym razem jest to jednak triada przestrzenna. Kolejnym elementem walki pomiędzy horyzontalizmem a wertykalizmem staje się stosunek podziałów poziomych fasady korpusu i wież do kierunków pionowych, tj. boniowania i otworów. Łagodzenie wertykalizmu wież, silnego dzięki smukłym proporcjom, podkreślonym za pomocą wąskich pól ich poszczególnych boków, podejmuje także gzyms wieńczący oraz przełamania hełmów w połowie dolnej podstawy. Wrażenie horyzontalizmu wywołuje wreszcie delikatne boniowanie narożników wież, które – choć ułożone jest w pionowe ciągi – są zmiennością wysuwających się i cofających na przemian form i leżącym formatem opóźniona bieg linii w górę.

Janusz Kuczyński¹⁶ szczegółowo zajął się problematyką przyziemia. Zauważa, że Nina Miks, rekonstruując plan przyziemia, popełniła sporo zasadniczych błędów. Pominęła bowiem ciąg komunikacyjny przecinający przyziemie wzdłuż osi północ-południe. Gospodarczą klatkę schodową, która znajdowała się w przybudówce, wprowadziła w obręb północnej części pałacu, nadając jej postać ciasnego szybu z krętymi schodami. Nieściśle też umiejscowiła szereg okien i drzwi, zaś zejście do piwnicy usytuowała w pomieszczeniu obok sieni, mimo że rozwiązanie to powstało dopiero w XIX wieku.

Osobną grupę materiałów tworzą opracowania historyczno-konserwatorskie oraz wyniki badań architektonicznych przeprowadzonych przez Pracownię Konserwacji Zabytków – Oddział w Krakowie.

the arrangement of the central part of the palace in Kielce with the renaissance manor in Czemierniki erected around 1624, bringing to notice, inter alia, analogous connection of the loggia with the hallway. As examples, she also mentioned the castle in Szydłowiec and the Ujazdowski Castle mentioned earlier by Mariusz Karpowicz. However, a distinctive feature of the palace in Kielce is that it has not only a representative entrance loggia, but also a scenic garden loggia.

Józef Lepiarczyk looked at the problem of interrelation between verticalism and horizontalism. Entrance openings, window openings and cornice divisions are arranged in three horizontal fields, i.e., the ground floor, the first floor and upper storey of towers and roof dormers. These sequences are rhythmically arranged in a vertical alignment in five parallel triads on both main storeys. The rhythmic arrangement of the openings of the palace façade is continued in the elevations of the towers, the three sides of which are simultaneously visible. Thus, analogically as in the façade, here also the triad of windows appears, but this time it is a spatial triad. Another element of the struggle between horizontalism and verticalism is the ratio of horizontal divisions of the façade of the body and towers to the vertical directions, i.e. rustication and openings. Verticalism of the towers, strong thanks to their slender proportions, highlighted by narrow fields of their respective sides, is softened by crowning cornice and breakings in the cupolas in the middle of their bottom parts. The impression of horizontalism is finally caused by the gentle rustication of the towers' corners, which – although arranged in vertical sequences – by changeability of forms that are alternately protruding and subsiding, and by the lying format, delays the course of the upwards movement.

Janusz Kuczyński¹⁶ analysed in detail the problem of the ground storey. He noticed that Nina Miks, while reconstructing the ground storey plan, committed quite a number of basic mistakes. She omitted the communication route crossing the ground storey along the north-south axis. She placed the utility staircase, which was located in the outbuilding, in the northern part of the palace, giving it the form of a narrow shaft with winding stairs. She also imprecisely located a number of windows and doors, and positioned the descent to the basement in a premise next

10. Pałac kielecki, plafon. Fot. D. Galus

10. The Kielce Palace, plafond. Photo by D. Galus

11. Pałac kielecki, plafony. Fot. ze strony internetowej Muzeum Narodowego w Kielcach, <https://mnki.pl> [data pobrania: 15.12.2017]

11. The Kielce Palace, plafonds. Photo from the website of the National Museum in Kielce, <https://mnki.pl> [date of download: December 15, 2017]

Otwiera ją opracowanie Teresy Holcerowej i Barbary Kleszczyńskiej¹⁷. Niestety, autorki popełniły wiele istotnych nieścisłości. W sionce, przejściu z sieni ku południowemu dziedzińcykowi, badaczki dopatrzyły się kredensu, a następnie skarbcza, które to pomieszczenia znajdowały się w innym miejscu. Na badaniach Teresy Holcerowej i Barbary Kleszczyńskiej oparł swą pracę Andrzej Krupiński¹⁸. Zdawał sobie jednak sprawę z niektórych niedostatków opracowania badaczek, gdyż w swoim napisał: „należy przeprowadzone badania potraktować jako fazę wstępną, wytyczającą kierunek dalszych badań”.

W historii pałacu, po przejściu go przez państwo w 1789 roku, dają się wyróżnić trzy okresy. Pierwszy, który trwał do roku 1866, charakteryzowała częsta zmiana użytkowników (mieszkania, biura itp.). W drugim pałac był siedzibą władz guberni kieleckiej, reaktywowanej w 1867 roku, a następnie władz województwa kieleckiego. Trzeci etap rozpoczął rok 1971, w którym pałac przejęło Muzeum Narodowe w Kielcach. W każdym z tych okresów aktualni użytkownicy dostosowywali wnętrza do własnych potrzeb, a końcowy efekt dokonywanych zmian można zobaczyć, porównując plany z roku 1746 i roku 1986.

Podsumowując, mimo badań Pałacu Biskupów Krakowskich, przeprowadzonych przez wielu historyków sztuki oraz konserwatorów zabytków na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, pozostaje jeszcze wiele kwestii niejasnych i spornych, jak na przykład autorstwo malowideł plafonów. Na część z nich, pomimo istniejących opracowań naukowych i konserwatorskich, być może nigdy nie uda się uzyskać odpowiedzi. Dawny Pałac Biskupów Krakowskich

to the hallway, even though the solution was not brought to being until the 19th century.

The historical and conservation studies and the results of architectural research carried out by the Department of Conservation of Monuments – Branch in Kraków constitute a separate group of materials. The first of them is a study by Teresa Holcerowa and Barbara Kleszczyńska¹⁷. Unfortunately, the authors committed many substantial inaccuracies. The researchers considered a small hallway – the passage from the hallway towards the small southern courtyard to be a dresser, then they considered it to be a vault, and those areas

were in fact in a different place. Andrzej Krupiński based his works on Teresa Holcerowa and Barbara Kleszczyńska study¹⁸. He was aware, however, of some shortcomings in that study, because in his own paper he wrote: ‘the research should be treated as a preliminary phase, setting the direction of further research’.

In the history of the palace, after being taken over by the state in 1789, three periods can be distinguished. The first, which lasted until 1866, was characterized by frequent changes of users (for apartments, offices, etc.). In the second, the palace was the seat of the authorities of the Kielce Governorate, reactivated in 1867, and afterwards the seat of the Kielce voivodeship authorities. The third stage commenced in 1971, when the palace was taken over by the National Museum in Kielce. In each of these periods, its users adapted the interior to their own needs, and the final effect of the changes can be seen by comparing plans from 1746 and 1986.

In summary, despite the research on the Palace of the Kraków Bishops carried out by many art historians and conservators of monuments over the past several decades, there are still many unclear and contentious issues, such as the authorship of plafond paintings. Some of them, despite existing scientific and conservation studies, may never be resolved. The former palace of the Kraków bishops in Kielce is the

12. Pałac kielecki, początek XX w. Pocztówka ze strony internetowej Muzeum Narodowego w Kielcach, <https://mnki.pl> [data pobrania: 15.12.2017]

12. The Kielce Palace at the beginning of the 20th century. A postcard from the website of the National Museum in Kielce, <https://mnki.pl> [date of download: December 15, 2017]

w Kielcach jest najlepiej zachowaną polską rezydencją z epoki Wazów. Ceniony i słusznie uznany za jeden z najprzedniejszych pomników architektury polskiej, niewątpliwie zasługuje na wyczerpującą monografię, biorącą pod uwagę zarówno historyczny, jak i artystyczny punkt widzenia oraz uwzględniającą najnowsze efekty prac konserwatorskich. ■

best preserved Polish residence from the Vasa times. Valued and rightly recognized as one of the most prominent monuments of Polish architecture, it undoubtedly deserves an exhaustive monograph which would take into account both the historical and artistic perspective as well as the latest effects of conservation works. ■

Karolina Inga Łagocka jest studentką trzeciego roku Międzyobszarowych Indywidualnych Studiów Humanistycznych i Społecznych na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, w ramach których realizuje dwa przedmioty kierunkowe: historię sztuki i prawo. Jej obecne zainteresowania naukowe koncentrują się na zagadnieniach związanych ze sztuką baroku oraz na prawnym aspekcie dzieł sztuki.

Karolina Inga Łagocka is a third-year student under the Interdisciplinary Individual Studies in the Humanities and Social Sciences programme at the Adam Mickiewicz University in Poznań, within which she pursues two major subjects: history of art and law. Her current scientific interests focus on issues related to Baroque art and the legal aspects of works of art.

Przypisy

- 1 F.M. Sobieszczański, *Zamek biskupów krakowskich w Kielcach*, „Tygodnik Ilustrowany” 1860, nr 47, s. 436-438.
- 2 W. Łuszczkiewicz, *Zamek Lipowiec i jego turma*, [w:] *Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce*, t. 3, z. 1, Kraków 1884, s. 20.
- 3 R. Pleniewicz, *Kielce pod względem architektonicznym zabytków*, [w:] *Pamiętnik kielecki*, Kielce 1901, s. 12-38.
- 4 M. Skrudlik, *Tomasz Dolabella. Jego życie i dzieła*, „Rocznik Krakowski” 1914, t. 16, s. 62-91.
- 5 Z. Batowski, *Recenzja pracy Skrudlika*, „Kwartalnik Historyczny” 1915, t. 29, s. 357.
- 6 W. Tomkiewicz, *Aktualizm i aktualizacja w malarstwie polskim XVII wieku*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1951, t. 13, nr 1, s. 74-88.
- 7 J. Pazdur, *Dzieje Kielc od XVI do XVIII w.*, [w:] *Pamiętnik kielecki*, Kielce 1947, s. 101-102.
- 8 „La France et la Pologne. Annuaire historique edite par la Bibliothèque Polonaise de Paris” 1938, t. 1, nr 4, s. 60-67.
- 9 Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie, *Inwentarze*, inwentarz z 1794 r.; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego, Dział XLVI, nr 55a.
- 10 J. Putkowska, *Królewska rezydencja na przedmieściu Warszawy z XVII wieku*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1978, t. 23, nr 4, s. 279-301; zob. też: *Architektura Warszawy XVII wieku*, Warszawa 1991, s. 60-67.
- 11 W. Tatarkiewicz, *Ujazdów i początki Łazienek Stanisławowskich*, Warszawa 1934, s. 5-6.
- 12 Archiwum Kapituły Metropolitalnej w Krakowie, *Inwentarze*, inwentarz z 1645 r.
- 13 J.L. Adamczyk, *Wzgórze Zamkowe w Kielcach*, Kielce 1991, s. 26.
- 14 Z. Bocheński, S. Świszczowski, *Zamek w Dębnie*, [w:] *Pamiętnik Związku Historyków Sztuki i Kultury*, t. 1, Warszawa 1948, s. 17-54.
- 15 W. Łuszczkiewicz, *Przyczynek do historii architektury dworu szlacheckiego w Polsce w XVI wieku. Jezów – Szymbark – Drzewica. Pamiętnik Wydziału Filozoficzno-Historycznego Akademii Umiejętności w Krakowie*, Kraków 1890.

Endnotes

- 1 F.M. Sobieszczański, *Zamek biskupów krakowskich w Kielcach*, „Tygodnik Ilustrowany” 1860, no 47, pp. 436-438.
- 2 W. Łuszczkiewicz, *Zamek Lipowiec i jego turma*, [in:] *Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce*, vol. 3, folio 1, Kraków 1884, p. 20.
- 3 R. Pleniewicz, *Kielce pod względem architektonicznym zabytków*, [in:] *Pamiętnik kielecki*, Kielce 1901, pp. 12-38.
- 4 M. Skrudlik, *Tomasz Dolabella. Jego życie i dzieła*, „Rocznik Krakowski” 1914, vol. 16, pp. 62-91.
- 5 Z. Batowski, *Recenzja pracy Skrudlika*, „Kwartalnik Historyczny” 1915, vol. 29, p. 357.
- 6 W. Tomkiewicz, *Aktualizm i aktualizacja w malarstwie polskim XVII wieku*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1951, vol. 13, no 1, pp. 74-88.
- 7 J. Pazdur, *Dzieje Kielc od XVI do XVIII w.*, [in:] *Pamiętnik kielecki*, Kielce 1947, pp. 101-102.
- 8 „La France et la Pologne. Annuaire historique edite par la Bibliothèque Polonaise de Paris” 1938, vol. 1, no. 4, pp. 60-67.
- 9 Archives of the Metropolitan Chapter in Kraków, *Inwentarze*, inventory from 1794; Central Archives of Historical Records in Warsaw, Archives of the Royal Treasury, Section XLVI, no. 55a.
- 10 J. Putkowska, *Królewska rezydencja na przedmieściu Warszawy z XVII wieku*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki” 1978, vol. 23, no. 4, pp. 279-301; see also: *Architektura Warszawy XVII wieku*, Warszawa 1991, pp. 60-67.
- 11 W. Tatarkiewicz, *Ujazdów i początki Łazienek Stanisławowskich*, Warszawa 1934, pp. 5-6.
- 12 Archives of the Metropolitan Chapter in Kraków, *Inwentarze*, inventory from 1645.
- 13 J.L. Adamczyk, *Wzgórze Zamkowe w Kielcach*, Kielce 1991, p. 26.
- 14 Z. Bocheński, S. Świszczowski, *Zamek w Dębnie*, [in:] *Pamiętnik Związku Historyków Sztuki i Kultury*, vol. 1, Warszawa 1948, pp. 17-54.
- 15 W. Łuszczkiewicz, *Przyczynek do historii architektury dworu szlacheckiego w Polsce w XVI wieku. Jezów – Szymbark – Drzewica. Pamiętnik Wydziału Filozoficzno-Historycznego Akademii Umiejętności w Krakowie*, Kraków 1890.

- 16 J. Kuczyński, *Architektura, funkcja i przeobrażenia wnętrza przyziemia pałacu w Kielcach*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1992, t. 16, s. 75-111.
- 17 T. Holcerowa, B. Kleszczyńska, *Historia i przemiany stylowe wnętrza b. pałacu biskupiego w Kielcach, cz. 2 – pomieszczenia parteru*, Kraków 1970.
- 18 A.B. Krupiński, *Pałac biskupów krakowskich w Kielcach. Badania architektoniczne*, Kielce-Kraków 1972.
- 16 J. Kuczyński, *Architektura, funkcja i przeobrażenia wnętrza przyziemia pałacu w Kielcach*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1992, vol. 16, pp. 75-111.
- 17 T. Holcerowa, B. Kleszczyńska, *Historia i przemiany stylowe wnętrza b. pałacu biskupiego w Kielcach, cz. 2 – pomieszczenia parteru*, Kraków 1970.
- 18 A.B. Krupiński, *Pałac biskupów krakowskich w Kielcach. Badania architektoniczne*, Kielce-Kraków 1972.

Bibliografia / Bibliography

- Adamczyk J.L., *Wzgórze Zamkowe w Kielcach*, Kielce 1991.
- Karpowicz M., *Tomasz Poncino. Architekt pałacu kieleckiego*, Kielce 2002.
- Kuczyński J., *XVIII-wieczne skrzydła pałacu kieleckiego*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1985, t. 14.
- Kuczyński J., *Dawna siedziba starosty oraz stajnie i wozownie przy pałacu biskupim w Kielcach. Dzieje zespołu od XVII do XX wieku*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1985, t. 14.
- Kuczyński J., *Kielecka rezydencja biskupów krakowskich*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1989, t. 15.
- Kuczyński J., *Uwagi na marginesie artykułu Jakuba Lewickiego „Najnowsze odkrycia związane z kielecką siedzibą biskupów krakowskich”*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 2000, t. 20.
- Lepiarczyk J., *O artystycznym uroku pałacu w Kielcach*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 1992, t. 16.
- Lewicki J., *Pałac biskupów krakowskich w Kielcach. Przemiany zespołu w latach 1795-1864*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 2011, t. 26.
- Miks N., *Architektura pałacu biskupiego w Kielcach*, „Biuletyn Historii Sztuki” 1952, t. 14, nr 4.
- Miłobędzki A., *Architektura polska XVII wieku*, Warszawa 1980.
- Paprocki B., *Pałac Biskupów Krakowskich w Kielcach*, Kielce 2004.
- Pieniążek-Samek M., *Apartament biskupi w pałacu biskupów krakowskich w Kielcach – inwentarze*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 2003, t. 21.
- Pieniążek-Samek M., *Jakub Lewicki „Najnowsze odkrycia związane z kielecką siedzibą biskupów krakowskich”*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 2000, t. 20.
- Pieniążek-Samek M., *Nieznane źródło do badań nad pałacem biskupów krakowskich w Kielcach*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 2003, t. 21.
- Sobala M., *Dwór Klecki: rezydencja biskupów krakowskich w Kielcach w świetle nieznanego inwentarza z 1635 roku*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach” 2010, t. 25.
- Sobieszczański F.M., *Zamek biskupów krakowskich w Kielcach*, „Tygodnik Ilustrowany” 1860, nr 47.